

O'SIMLIKLAR DUNYOSI. NOYOB O'SIMLIKLARNING YO'Q BO'LIB KETISHIGA SABAB

*Tilavoldiyeva Sarvinozxon, Qaxxorova Diyoraxon,
Yoqubova Husnidaxon, Mo'minova Fotimaxon*

*Andijon davlat pedagogika instituti
pedagogika fakulteti boshlang'ich ta'lim yo'nalishi
305- guruh talabalari*

*Matkarimov Joxongir Solaydinovich,
Boshlang'ich ta'lim kafedrası o'qituvchisi*

ANNOTATSIYA

Keyingi vaqtlarda tabiatda turli tabiiy va antropogen jarayonlarning keng miqyosda rivojlanishi munosabati bilan tabiatdan foydalanish mexanizmi yanada chuqurroq va atroflicha tahlil qilina boshlandi.

Ushbu maqolda o'simliklar dunyosi va o'simliklar hamda noyob o'simliklarning yo'q bo'lib ketishiga bo'layotgan sabablar haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: o'simlik, tabiat, antropogen jarayon, kislorod, fotosintez, flora, sintez.

АННОТАЦИЯ

В последнее время в связи с масштабным развитием различных естественных и антропогенных процессов в природе все глубже и всесторонне стал анализироваться механизм природопользования.

В данной статье рассматривается растительный мир и причины исчезновения растений и редких растений.

Ключевые слова: растение, природа, антропогенный процесс, кислород, фотосинтез, флора, синтез.

ANNOTATION

In recent times, in connection with the large-scale development of various natural and anthropogenic processes in nature, the mechanism of using nature has begun to be analyzed more deeply and comprehensively.

This article discusses the plant world and the reasons for the extinction of plants and rare plants.

Keywords: plant, nature, anthropogenic process, oxygen, photosynthesis, flora, synthesis.

KIRISH. O'simliklar dunyosi yerdagi hayotning birlamchi manbaidir. Ular yiliga 380 mlrd. tonna organik modda hosil qiladi, buning 325 mlrd. tonna dengiz va okean o'simliklaiga, 38 mlrd. tonna o'rmonlarga, 6 mlrd. tonna o'tloqlarga to'g'ri keladi. Bundan tashqari o'simliklar, ya'ni yashil o'simliklar tufayli fotosintez jarayoni ro'y beradi,

Yerdagi hayotning yashashi uchun zarur bo'lgan kislorodni ishlab beradi. Agar fotosintez jarayoni bo'lmasa, havodagi karbonad angidridning miqdori ko'payib kishilar va hayvonlar nobud bo'lar edi. Biroq atmosferadan, suv yuzasidan va tuproqdan kelayotgan o'sha SO₂ gazi o'simliklar tomonidan yutilib, fotosintez natijasida yashil o'simliklar atrofga kislorodni chiqarib turadi. Shunday qilib, fotosintez orqali yer sharidagi suv 5,8 mln. yilda, atmosferadagi kislorod 5800 yilda, SO₂ 7 yilda bir marta yangilanib turadi.

Insonning kundalik hayotida o'simliklarning ahamiyati juda katta. Chunki o'simliklar muhim tabiiy geografik omil sifatida yer yuzasida suv oqimiga, bug'lanishga, tuproqda nam saqlashga, atmosferaning quyi qismidagi havo oqimiga, shamol kuchi va yo'nalishiga, hayvonlarning hayotiga ham ta'sir etadi.

O'simliklar shahar, qishloq mikroiklimiga ta'sir etib, havosini tozalab, uni kislorod bilan boyitib turuvchi sanitarlik vazifasini bajaradi.

O'simliklardan har xil kiyim bosh, ichimliklar tayyorlashda keng foydalaniladi. O'simliklar chorva mollari uchun asosiy ozuqa manbai, insonlarsha estetik zavq beradi.

O'simliklar jamiyat uchun (agar undan oqilona foydalanib, muhofaza qilib, kayta tiklab turilsa) behisob oziq-ovqat manbai, texnika xom ashyosi, tibbiyotda dori-darmon tayyorlash, qurilish va boshqa sohalar uchun, qurilish va boshqa sohalar uchun hom ashyo resursidir.

O'simliklar – bu qayta tiklash mumkin bo'lgan tabiiy resurs hisoblanib, yer shari geografik qobig'ida muhim rol o'ynaydi. Chunki o'simliklar sayyoramiz yuzasining qoplab olib, tuproq hosildorligini oshirishda, atmosferani toza saqlashda, daryolarning gidrologik rejimini tartibga solib turishda, inson va hayvonot dunyosi uchun ozuqa moddalar yetkazib berishda va inson hayoti uchun normal gigiyenik sharoit yaratishda muhim vazifani bajaradi.

Yer sharida o'simliklar turi juda ko'p bo'lib, ularning juda oz qismidan kishilar xo'jalik faoliyatlarida foydalanmoqdalar. Yer sharidagi 300 ming o'simlik turidan faqat 6000 turini inson kundalik hayotida foydalansa, shuning 1500 turi esa dorivor o'simliklarga to'g'ri keladi.

O'zbekiston o'simliklar dunyosi xilma-xil bo'lib, xalq xo'jaligida muhim ahamiyatga ega. So'nggi yillarda O'zbekiston Fanlar akademiyasi Botanika institutida olib borilgan tadqiqotlar natijalariga ko'ra, o'lkada 166 oilaga mansub 4500 ga yaqin yuksak o'simlik turlari borligi ma'lum bo'ldi.

O'zbekiston florasida paydo bo'lishi, tarqalishi, tur, turkum va oilalarining umumiy o'xshashligi jihatidan Markaziy Osiyodagi boshqa mamlakatlar, xususan, Eron, Afg'oniston o'simliklar dunyosiga juda yaqin turadi. O'zbekiston florasida uzoq tarixga ega. Paleobotanik tadqiqotlar respublika xududida quruqlikdagi yuksak o'simliklarning (ksilofitlardan tortib) barcha evolyutsion davrlarga oid o'simlik qoldiqlari borligini ko'rsatdi. Hatto hozirgi Qizilqum cho'llaridan bir vaqtlar bu yerlarda o'sgan xurmo, chinor, terak kabi daraxt va butalarning qoldiqlari topilgan.

O'zbekistonda o'simliklar o'smaydigan joy yo'q.

Ularni tekislikdagi qumli cho'llardan tortib, qorli baland tog'largacha bo'lgan turli rel'yef va tuproq sharoitida uchratish mumkin. O'zbekiston o'simliklarning tarqalishini yoritish uchun tavsiya etilgan 4 tik mintaqasi asos qilib olindi. Har bir mintaqasi o'ziga xos rel'yef, iqlim, tuproq va o'simliklar dunyosiga ega.

Ayni vaqtda sayyoramizda o'simliklar 350 baravar tez yo'qolib bormoqda.

Tadqiqot doirasida Avstraliya, Ispaniya, AQSh, Fransiya va JAR yetakchi ilmiy-tadqiqot markazlari botaniklari o'simlik turlarining asosiy yo'qolish sabablarini o'rganishdi.

Unda sayyoramizning bioxilma-xillik nuqtai nazaridan boy va kambag'al hududlaridagi yo'qolayotgan turlar tekshirildi. Dunyoning bio xilma-xillik yuqori bo'lgan hududlarida o'simliklar turi yo'qolib ketmoqda va bu jarayon jadalroq kechmoqda.

«O'simlik turlarining yo'qolishi ekotizim uchun halokatli oqibatlariga, o'simlik turlari bilan bog'liq hasharot va boshqa tirik organizmlarning qirilib ketishiga olib keladi», — deya noxush xulosa chiqargan olimlar.

«Current Biology» jurnalida chop etilgan maqolada tadqiqotchilar shunday xulosa chiqarishadi: bunday qirilib ketishga atrof-muhit, jumladan, sayyoramiz hayotining zamonaviy bosqichlarida qishloq xo'jaligi va urbanizatsiya buzilishlari sabab bo'lmoqda.

Hozirgi kunda O'zbekiston yoki uning boshqa hududlarida kamyob, yo'qolib borayotgan, endem va muhofaza chora-tadbirlariga muhtoj bo'lgan o'simlik turlarini saqlab qolishning yangi usullari va mexanizmlari ustida yangi zamonaviy tadqiqotlar olib borilmoqda. Tadqiqotlarning bir qismi ayrim tabiiy-geografik hududlarning floristik tarkibini o'rganish, floralarning yangi zamonaviy konspektini tuzishga qaratilgan bo'lsa, qolgan qismi flora tarkibidagi kamyob va yo'qolib borayotgan turlar populyatsiyalarining zamonaviy holatini aniqlashga va ularni muhofaza etish chora tadbirlarini ishlab chiqishga qaratilgan. Keyingi paytda rivojlanib borayotgan yo'nalishlardan biri alohida ahamiyatga ega botanik hududlarni tanlash va ularda izlanishlar olib borish keng ko'lam yozib bormoqda. Bunday hududlar alohida muhofaza etiladigan tabiiy hududlar, ya'ni oddiy qilib aytganda qo'riqxonalaridan farq qilishi mumkin. Ular ekologik balansni ushlab turishda, qo'riqxonalar qamrab olmagan hududlardagi kamyob, endem va yo'qolib borayotgan o'simlik va hayvon turlarini saqlab qolishda va shu orqali mahalliy bioxilma-xillikdagi yo'qolishlarni oldini olishga ham xizmat qiladi.

XULOSA. Aholining tabiatga noto'g'ri munosabati ham o'simliklarning kamayib ketishiga sabab bo'lmoqda. Ayniqsa, keyingi yillarda qizil lola, sallagul, shirach va shunga o'xshash nafis gulli o'simliklarning juda kamayib ketganligining guvohi bo'lib turibmiz.

Bunday qirilib ketishga atrof-muhit, jumladan, sayyoramiz hayotining zamonaviy bosqichlarida qishloq xo'jaligi va urbanizatsiya buzilishlari sabab bo'lmoqda.

O'simlik dunyosini muhofaza qilish jarayonida keng omma ishtirok etgan taqdirdagina ijobiy natijalarga ega bo'lish mumkin. Shundagina, biz kelgusi avlodlar uchun nabotot olamining bebaho boyligini saqlab qoldirgan bo'lamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekistonning o'simliklar dunyosi. Toshkent, O'qituvchi, 1997 y.
2. Sahobiddinov S. S. O'simliklar sistemikasi. T., 1996 y.
3. Yoziyev L. H. Botanika. Qarshi, 2003 y.
4. Hamdamov I. H., Abilova S. A. Tabiiy fanlar konsepsiyasi. T., 2007 y
5. Matkarimov, J. S. (2024). PREZI SAYTIDA TAQDIMOT TAYYORLASHNING DASTLABKI TUSHUNCHALARIGA OID. INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(12), 42-46.
6. Matkarimov, J. S. (2024). TA'LIM MASHG 'ULOTLARIDA ZAMONAVIY AXBOROT KOMMUNIKASIYA TEXNOLOGIYALARI DASTURLARINI QO 'LLASH.
7. Matkarimov, J. S. (2024). TA'LIM MASHG 'ULOTLARIDA ZAMONAVIY KOMPYUTER DASTURLARINI QO 'LLASH.
8. Solaydinovich, M. J. (2024). THE VIEWS OF UZBEK AND FOREIGN SCIENTISTS ON THE FORMATION OF NATURAL SCIENCES. Multidisciplinary and Multidimensional Journal, 3(3), 44-48.